

Tilaajavastuuta ulkopuolista työvoimaa käyttävälle
- Laki tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta
ulkopuolista työvoimaa käytettäessä

Johdanto

Yrityksille harmaasta taloudesta ja epäterveestä kilpailusta aiheutuvia haittavaikutuksia voidaan torjua monin keinoin. Tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä annetulla lailla (1233/2006, *tilaajavastuulaki*) pyritään tähän tilanteissa, joissa käytetään työvoiman vuokrausta ja alihankintaa. Lain mukaan työn tilaajalla on velvollisuus selvittää sopimuskumppaninsa valmiuksia hoitaa lainmukaisia velvoitteita. Samalla varmistetaan, että alihankkijat ja työvoimaa vuokralle antavat yritykset noudattavat työnantajavelvoitteita. Asetut velvoitteet tähtäävät siten myös alihankkijoiden ja vuokrattujen työntekijöiden työsuhteen vähimmäisehtojen toteutumiseen.

Laki tuli voimaan 1.1.2007.

Mikä tai kuka on tilaaja

Tilaajavastuulaissa tarkoitettu tilaaja käyttää vuokrattuja työntekijöitä tai alihankintasopimukseen perustuvaa työvoimaa.

Tilaajalla tarkoitetaan kaikkia elinkeinonharjoittajia, jotka ovat velvolliset tekemään kaupparekisterilaissa tarkoitetun perusilmoituksen elinkeinotoimintansa aloittamisesta. Tällaisia ovat mm. avoin yhtiö, kommandiittiyhtiö, osakeyhtiö, asunto-osakeyhtiö, keskinäinen vakuutusyhtiö, osuuskunta, säästöpankki, valtion liikelaitos, aatteellinen yhdistys ja säätiö sekä yksityinen elinkeinonharjoittaja, jolla on elinkeinotoiminnan harjoittamista varten pysyvä toimipaikka tai palveluksessa vähintään yksi työntekijä. Tilaajana voi olla myös ulkomainen säätiö tai yhteisö, joka perustaa Suomeen sivuliikkeen tai eurooppayhtiön.

Valtio, kunta, kuntayhtymä, seurakunta ja muut julkisoikeudelliset yhteisöt ovat myös tilaajia.

Tilaaja voi olla myös ulkomainen vastaava yritys toimiessaan Suomessa.

Maatalouden ja kalastuksen elinkeinonharjoittajat eivät pääsääntöisesti ole tässä laissa tarkoitettuja tilaajia, kuten eivät myöskään kotitaloudet.

Milloin lakia sovelletaan

Lakia sovelletaan Suomessa tehtävään työhön. Lisäksi sitä sovelletaan Suomen lipun alla olevassa aluksessa tehtävään työhön silloinkin, kun alus ei ole Suomen aluevesillä, jos työntekijä seuraa alusta.

Lakia sovelletaan tilaajaan, *joka käyttää vuokratyöntekijöitä*. Vuokratulla työntekijällä tarkoitetaan työntekijää, joka on tehnyt työsopimuksen sellaisen työnantajan kanssa, joka on siirtänyt

työntekijän tämän suostumuksen mukaisesti toisen työnantajan käyttöön. Vuokratyöntekijän työnantaja voi toimia joko Suomessa tai ulkomailla.

Lakia sovelletaan tilaajaan tietyissä *alihankintasopimukseen perustuvissa työtilanteissa* edellyttäen, että

- tilaajalla ja tämän sopimuspuolella on alihankintasopimus sovitusta työn tuloksesta vastiketta vastaan,
- tilaajalle työskentelee alihankintasopimuksen tehneen sopijapuolen palveluksessa olevia työntekijöitä. Vaikka tilaajan ei tarvitse olla työnantaja, niin hänen kanssaan alihankintasopimuksen tehneeltä toiselta sopijapuolelta edellytetään, että tämä on työnantaja,
- työtä tehdään tilaajan työtiloissa tai työkohteessa. Tilaajan työtiloissa työskentelee normaalisti myös tilaajan omia työntekijöitä. Sellainen alihankintatyö, jolla tuotetaan alihankintasopimuksen tehneen työnantajan omissa tiloissa erillisiä osia tai materiaaleja taikka ohjelmia tilaajan tiloissa edelleen koottavaksi tai jalostettavaksi, ei kuulu lain soveltamisen piiriin. Tilaajan työkohteeseen voi kuitenkin sijaita muuallakin kuin hänen tiloissaan. Tällaisia työkohteita on rakentamisessa, liikenne- ja kuljetusaloilla sekä sellaisissa palveluissa, joita tuotetaan palvelujen ostajan tai käyttäjän tiloissa.
- alihankintasopimuksen perusteella suoritettavat työtehtävät liittyvät tilaajan toiminnassa tavanomaisesti suoritettaviin työtehtäviin. Tämän vuoksi lain soveltamisen ulkopuolelle jäävät sellaiset tehtävät, kuten asianajo-, koulutus-, mainostoimisto- ja pitopalvelujen alihankinta, elleivät yritykset itse toimi näillä aloilla. Työpaikkaruokailu-, työterveyshuolto- ja vartiointipalvelut eivät myöskään yleensä liity niiden tilaajien omaan toimialaan. Sen sijaan siivoustehtävien sekä yleensä myös laitteiden ja tilojen huolto- ja kunnossapitotehtävien voidaan katsoa liittyvän tilaajayrityksessä tavanomaisesti suoritettaviin tehtäviin.

Lain soveltamisen piiriin kuuluu kuitenkin kaikki rakentaminen, vaikka se ei liity tilaajan toimintaan, koska rakennuttajina toimivat usein myös sellaiset tilaajat, joiden tavanomaisiin tehtäviin ei kuulu rakennustoiminta. Rakentaminen kattaa talonrakentamisen lisäksi muun muassa huolto-, korjaus- sekä maa- ja vesirakentamisen. Rakentamisessa lakia sovelletaan myös työsuorituksen sisältämän kokonaisuuden tilaajana toimiviin kaikkiin tilaajiin riippumatta siitä, onko tilaaja työnantaja vai ei.

Pienukset alihankintasopimukset ja vuokratyön käyttöä koskevat sopimukset on suljettu lain soveltamisen ulkopuolelle säätämällä raja-arvot. Lakia ei sovelleta:

- jos työntekijän tai työntekijöiden vuokratyö kestää yhteensä enintään 10 työpäivää,
- jos alihankintasopimuksen vastikkeen arvo on ilman arvonlisäveroa alle 7 500 euroa.

Selvitysvelvollisuutta ei voi kiertää pilkkomalla sopimuksia raja-arvot alittaviin osiin. Raja-arvoja laskettaessa työn katsotaan jatkuneen yhdenjakoisesti, jos tilaajalle tehty työ tai tulos muodostuu peräkkäisistä, keskeytymättöminä tai vain lyhytaikaisin keskeytyksin jatkuvista määräaikaisista sopimuksista.

Tilaaajan selvitysvelvollisuuden sisältö

Tilaaajan selvitysvelvollisuuden sisältöä koskeva säännös on yksi lain keskeisimpiä, koska selvitysten tarkoituksena on antaa tilaajalle mahdollisimman oikeat tiedot siitä, onko sopijapuoli luotettava ja onko sen tarkoitus toimia lainsäädännön edellyttämällä tavalla.

Tilaaajan on hankittava laissa säädetyt tiedot ennen sopimuksen tekemistä ja vuokratyöntekijän työnantajalla ja alihankintasopimuksen toisella sopimuspuolella on velvollisuus antaa ne tilaajalle. Jos tilaaja hankkii tiedot vasta myöhemmin, katsotaan selvitysvelvollisuus laiminlyödyksi, ellei sopimuksessa ole purkavaa ehtoa siltä varalta, että tilaaja ei olisi tietojen perusteella tehnyt sopimusta. Tiedot ja selvitykset voidaan antaa myös kopioina tai tilaaja voi ottaa niistä kopiot.

Selvitysvelvollisuus koskee

- sitä, onko yritys merkitty ennakkoperintälain mukaiseen ennakkoperintärekisteriin, työnantajarekisteriin ja arvonlisäverolain mukaiseen arvonlisävelvollisten rekisteriin
- kaupparekisteriotetta, josta selviää yrityksen rekisteriin merkitsemisaika, toimiala, hallitus, muu johto, nimenkirjoittajat, tilintarkastajat, vastuuhenkilöiden henkilötiedot sekä onko viimeisimmät tilinpäätösasiakirjat toimitettu lainmukaisesti rekisteriviranomaiselle
- todistusta verojen maksamisesta tai verovelkatodistusta tai selvitystä siitä, että verovelkaa koskeva maksusuunnitelma on tehty. Verohallinto antaa todistuksen vain yritykselle itselleen, minkä vuoksi sitä on pyydyttävä aina alihankintasopimuksen toiselta osapuolelta tai vuokratyöntekijän työnantajalta. Jotta verovelkatodistuksen tiedot eivät johtaisi sopijapuolen epäasialliseen syrjintään, sopimuspuoli voi antaa tilaajalle vain selvityksen siitä, että sopimus maksujärjestelyistä on tehty. Näin ollen pelkkä verovelka ei johda yritystä entistä ahtaammalle, vaan maksusuunnitelman noudattaminen on osoitus yrityksen tarkoituksesta pyrkiä toimimaan lakien mukaisesti
- todistuksia eläkevakuutusten ottamisesta ja eläkevakuutusmaksujen suorittamisesta tai selvitys siitä, että erääntyneitä eläkemaksuja koskeva maksusopimus on tehty. Eläkelaitokset antavat asiakkaalleen tässä kohdassa tarkoitettuja todistuksia. Työntekijöiden kannalta työeläkemaksujen hoitaminen on keskeinen osoitus työnantajan kyvystä ja tahdosta hoitaa työhön liittyvät velvoitteensa kuten sosiaaliturvamaksut. Tässäkin kohdassa otetaan huomioon yrityksen maksuhäiriötilanne. Jos yrityksellä on tarkoitus hoitaa maksut, hän voi osoittaa tarkoituksensa sillä, että on tehnyt maksusopimuksen, jota myös noudattaa
- selvitystä työhön sovellettavasta työehtosopimuksesta tai keskeisistä työehdoista. Sovellettava työehtosopimus voi olla joko työnantajaa sitova työehtosopimus tai yleissitova työehtosopimus tai sellainen muu työehtosopimus, jota työnantaja käytännössä soveltaa. Selvitys keskeisistä työehdoista kattaa esimerkiksi työntekijän pääasialliset työtehtävät, palkanmaksukauden, säännöllisen työajan, vuosiloman määräytymisen ja irtisanomisajan. Palkkatietojen osalta riittää selvitys siitä, miten palkka ja sen osat määräytyvät. Tarkoituksena ei ole, että henkilökohtaiset palkkatiedot kävisivät ilmi tilaajalle.

Ulkomaisen sopimuspuolen on annettava tilaajalle edellä tarkoitettuja selvityksiä ja todistuksia vastaavat tiedot tilaajalle ymmärrettävällä tavalla. Selvitysvelvollisuus on ulkomaiden lainsäädäntö huomioon ottaen yhtä laaja kuin Suomessa toimivalla yrityksellä. Tällaisia tietoja ovat ensisijaisesti

yrittäjän sijoittautumismaan lainsäädännön mukainen rekisteriote tai esimerkiksi valahtoinen ilmoitus tai todistus elinkeinon harjoittamisesta. Jos ulkomaisen yrityksen sijaintivaltiossa ei ole saatavissa esimerkiksi verovelkatodistukseen verrattavia luotettavia tietoja tai jos yrityksellä ei ole velvollisuutta eläkevakuuttaa työntekijäänsä, niin yrityksen olisi annettava tästä tilaajalle luotettava selvitys. Vastaavasti ulkomaisen yrityksen sosiaaliturvan hoitoon liittyvät tiedot tulee esittää jollakin yleisesti hyväksytyllä tavalla, kuten selvitys yrityksen ottamista vakuutuksista.

Ellei ulkomainen sopijaosapuoli voi toimittaa edellä tarkoitettuja selvityksiä, koska niitä ei ole, tilaajalla on oikeus hyväksyä ja sopimuspuolella on oikeus toimittaa selvitys jollakin muulla tavalla, jota voidaan yleisen ymmärryksen mukaan pitää riittävänä. Jos kyse on EU:n tai ETA:n jäsenvaltiosta, selvitysvelvollisuus voidaan toteuttaa pyytämällä ulkomaiselta työvoimaa vuokraavalta työnantajalta E 101-todistus.

Tilaajalla on oikeus hyväksyä myös muu kuin viranomaisen antama selvitys, jos sen on antanut yleisesti luotettavana pidetty muu arvioija tai tietojen ylläpitäjä. Tällaisia ovat esimerkiksi ePortti internetpalvelu ja Suomen Asiakastieto Oy sekä Rakentamisen Laatu RALA ry. rakennusalan yrityksistä.

Tilaajan ei kuitenkaan tarvitse pyytää selvityksiä ja tietoja, jos hänellä on perusteltu syy luottaa siihen, että sopimuspuoli täyttää lakisääteiset velvoitteensa. Selvityksiä ei tarvitse pyytää luottamuksen perustuessa siihen, että

- sopimuspuoli on valtio, kunta, kuntayhtymä, seurakunta, seurakuntayhtymä, Kansaneläkelaitos tai Suomen Pankki jne.
- sopimuspuoli on osakeyhtiölaissa tarkoitettu julkinen osakeyhtiö (Oyj), valtion liikelaitos, kunnan kokonaan omistama yksityisoikeudellinen yhtiö taikka vastaava ulkomainen yhteisö tai yritys
- sopimuspuolen toiminta on vakiintunut. Ensisijaisena edellytyksenä tässäkin tapauksessa on, että tilaajalla on perusteltu syy luottaa sopimuspuoleensa. Luottamusta lisäävänä seikkana pidetään toiminnan vakiintuneisuutta silloin, kun yritys on tosiasiallisesti harjoittanut liiketoimintaa vähintään kolme vuotta.
- tilaajan ja sopimuspuolen sopimussuhdetta voidaan pitää vakiintuneena Aikaisemmat kokemukset osapuolten välisestä sopimustoiminnasta lisäävät luottamusta. Tilaajan ja sopimuspuolen vakiintuneilta sopimussuhteilta ei edellytetä aivan yhtä pitkää kestoa kuin toiminnan vakiintuneisuudelta, koska sopimussuhteen aikana on helpompi todeta, että toinen osapuoli huolehtii velvoitteistaan. Sopimussuhdetta voidaan pitää vakiintuneena jo noin kahden vuoden jälkeen, jos sanottuna aikana on myös käytännössä tehty tilaajan ja sopimuspuolen välillä sopimuksia.
- muu vastaava syy. Tällöinkin lain soveltamisen yleisten kriteerien tulee täytyä ja vastaava syy on tulkittava suppeasti. Muu vastaava syy voi olla esimerkiksi yrityksen koko, jos sillä perusteella sopimuskumppanin julkinen luotettavuus voitaisiin rinnastaa edellä mainittuihin yrityksiin.

Jos tilaajan ja sopimuspuolten välillä on tehty yli 12 kuukautta voimassa oleva sopimus, on sopimuspuolen annettava tilaajalle myös sopimussuhteen aikana 12 kuukauden välein todistukset veroista ja eläkevakuutuksista. Koska sopimuksissa ei yleensä ole purkavia ehtoja sen varalta, että toinen sopimuspuoli ei esimerkiksi ole enää viranomaisrekisterikelpoinen tai että se on jättänyt työnantajamaksut suorittamatta, tämän säännöksen noudattamatta jättämiseen ei liity selvitysvelvollisuuden laiminlyönnistä aiheutuvaa seuraamusta.

Jotta tiedot kuvaavat mahdollisimman hyvin yrityksen nykytilaa, tiedot eivät saa olla *kolmea kuukautta vanhempia*. Tilaajan on varmistettava, että hänen käytössään on ollut ennen sopimuksen tekemistä kaikki edellä tarkoitetut tiedot ja selvitykset, kun kysymyksessä on ensimmäistä kertaa tehtävä sopimus. Sen sijaan niitä ei tarvitse hankkia, jos tilaaja tekee saman sopimusosapuolen kanssa uuden sopimuksen sinä aikana, kun tietojen kelpoisuusaika on voimassa.

Jos tilaaja tekee uuden sopimuksen saman sopimuspuolen kanssa, ennen kuin on kulunut 12 kuukautta siitä, kun hän on sopimusta ensi kertaa solmittaessa toteuttanut selvitysvelvollisuutensa, tilaajalla ei ole uutta selvitysvelvollisuutta. Koska sopimussuhteeseen sitoutuneella tilaajalla ei ole aina samoja mahdollisuuksia irtaantua sopimuksesta, kuin mitä on uutta sopimusta harkitsevalla tilaajalla, tilaajalla on kuitenkin selvitysvelvollisuus, jos hänellä on syytä epäillä, että sopimuspuolen olosuhteissa on tapahtunut tarkistamista edellyttäviä muutoksia. Tällainen syy voi olla esimerkiksi yrityksen omistajan tai vastuuhenkilön liiketoimintakielto, julkisuudessa esille tullut rikostutkinta tai henkilöstön edustajilta saadut perustellut epäilyt sopimuspuolen työnantajavelvoitteiden rikkomisesta.

Tilaajan on säilytettävä tiedot *vähintään kaksi vuotta* siitä, kun sopimusta koskeva työ on päättynyt.

Osa selvitysvelvollisuuden piiriin kuuluvista tiedoista ei ole julkisia. Yritystoiminnan jatkamisen kannalta on tärkeää, etteivät yrityksiä koskevat tiedot leviä lain tarkoitusta laajemmin. Tämän vuoksi tilaaja tai sen palveluksessa oleva ei saa ilmaista saamiaan ei-julkisia tietoja sivulliselle. Tällaisia tietoja ovat verojen maksamista tai verovelkaa taikka eläkevakuutusten ottamista ja suorittamista koskevat tiedot. Tiedot voidaan ilmaista, jos sopimuspuoli itse tai viranomainen lain nojalla on julkistanut niitä tai eläkelaitos ilmoittanut niitä luottotietorekisteriin. Vaitiolovelvollisuus koskee myös niitä ei-julkisia tietoja, jotka on hankittu muun tietoja ylläpitävän tiedostoista. Tietojen ylläpitäjä voi aina luovuttaa tietoja tilaajalle, jos tämä on saanut luovutukseen suostumuksen asianosaiselta.

Virkamiehen ja muun viranomaisen vaitiolovelvollisuudesta on kuitenkin voimassa, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa säädetään.

Vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvaa tietoa ei saa paljastaa senkään jälkeen, kun yrittäjä tai hänen palveluksessaan oleva henkilö ei enää hoida sitä tehtävää, jossa hän on tiedon saanut. Vaitiolovelvollisuuden rikkomisesta on säädetty rangaistus.

Tietojen antaminen henkilöstön edustajille

Lain tarkoituksen toteuttamiseksi ja valvonnan tehostamiseksi on tärkeää, että myös henkilöstön edustajat ovat tietoisia ulkopuolisen työvoiman käytöstä. Siksi tilaajalla on velvollisuus ilmoittaa vuokratyötä tai alihankintatyötä koskevasta sopimuksesta työehtosopimuksen perusteella valitulle luottamusmiehelle, tai jos tällaista ei ole valittu, työsopimuslaissa tarkoitettulle luottamusvaltuutetulle. Vastaavat tiedot on annettava myös työsuojeluvalltuutetulle. Henkilöstön edustajien on pyydettävä tietoja tilaajatyönantajaltaan.

Tilaajan on selvitettävä käytettävän työvoiman määrä, työvoimaa vuokraavan tai alihankintasopimuksen tehneen yrityksen yksilöintitiedot, työkohde, työtehtävät, työtä koskevan sopimuksen kestoaika sekä vuokratyötä tai alihankintatyötä tekeviin työntekijöihin sovellettava työehtosopimus tai sen puuttuessa keskeiset työehdot.

Selvitysvelvollisuuden laiminlyönti

Selvitysvelvollisuuden laiminlyönnin seuraamuksena on *laiminlyöntimaksu*, joka määrätään tilaajalle. Laiminlyöntimaksu määrätään maksettavaksi valtiolle.

Laiminlyöntimaksu määrätään,

- jos tilaaja on laiminlyönyt selvitysvelvollisuutensa
- jos tilaaja on tehnyt sopimuksen liiketoimintakiellosta annetun lain mukaiseen liiketoimintakieltoon määrätyn elinkeinonharjoittajan kanssa tai yrityksen kanssa, jonka yhtiömies, hallituksen jäsen, toimitusjohtaja taikka muussa siihen rinnastettavassa asemassa oleva henkilö on määrätty liiketoimintakieltoon. Oikeusrekisterikeskus pitää rekisteriä liiketoimintakielloista ja tiedot toimitetaan myös viran puolesta patentti- ja rekisterihallitukselle. Rekisteritiedot ovat julkisia ja ne näkyvät kaupparekisteriotteesta
- jos tilaaja on tehnyt sopimuksen, vaikka hänen on täytynyt käsittää, että sopimuksen toisella osapuolella ei ole tarkoitus täyttää sopimuspuolena ja työnantajana lakisääteisiä velvoitteitaan. Säännös koskee lähinnä tapauksia, joissa tilaaja osoittaa selvää ja yleisen elämäkokemuksen mukaan havaittavaa välinpitämättömyyttä siitä, että hänen sopimuspuolensa ei noudata velvoitteitaan.

Laiminlyöntimaksun vähimmäismäärä on 1 500 euroa ja enimmäismäärä 15 000 euroa. Sen suuruutta määrättäessä otetaan huomioon laiminlyönnin aste, laatu ja laajuus sekä tilaajan ja tämän sopijaosapuolen välisen sopimuksen arvo. Laiminlyöntimaksun suuruus vaihtelee siten laiminlyönnin vakavuuden mukaan. Arvioon vaikuttaa myös se, onko kysymyksessä pienyritys, jolla on muutama työntekijä, vai tilaaja, jolla on satoja työntekijöitä. Laiminlyöntimaksun määrään vaikuttaa myös tilaajan oma toiminta, kuten laiminlyönnin tarkoituksellisuus tai piittaamaton asenne laissa säädettyjä velvollisuuksia kohtaan. Jos lainlyöntiä voidaan pitää vähäisenä ja se on kohtuullista olosuhteet huomioon ottaen, se voidaan jättää määräämättä

Laiminlyöntimaksun määrää työsuojelupiirin työsuojelutoimisto, joka antaa asiasta valituskelpoisen päätöksen. Laiminlyöntimaksun määrääminen edellyttää aina tilaajan kuulemista, jolloin tämä voi esittää laiminlyöntiin vaikuttaneet syyt ja muita asiaan vaikuttavia seikkoja. Työsuojeluviranomaisella on oikeus saada tilaajalta nähtäväkseen selvitysvelvollisuuteen liittyvät asiakirjat ja tarvittaessa niistä jäljennös. Näihin asiakirjoihin kuuluu myös alihankintaa tai vuokratyötä koskeva sopimus. Tilaaja saa hakea päätökseen muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen.

Oikeus antaa laiminlyöntimaksua koskeva päätös vanhentuu kahdessa vuodessa. Vanhentumisaika lasketaan siitä, kun laissa tarkoitettua sopimusta koskeva työ on päättynyt. Jos selvitysvelvollisuutta epäillään rikotun, asia on käsiteltävä kiireellisenä työsuojelupiirin työsuojelutoimistossa.

Lain valvonta

Työsuojeluviranomaiset valvovat lain noudattamista siten kuin työsuojelun valvontalaissa muutoin säädetään. Työsuojeluviranomaisilla on työsuojelun valvontalain mukaan oikeus päästä työpaikoille ja saada valvontaa varten tarvitsemansa tiedot. Tilaajavastuulain mukaan valvontaoikeus koskee myös niitä tilaajia, jotka eivät ole työnantajia.